

Protocol Dyslexie
CBS De Regenboog

Inhoudsopgave:

Inleiding	Blz. 3
Hoofdstuk 1: Wat is dyslexie?	Blz. 4
Hoofdstuk 2: Voorbereidend lezen en schrijven in groep 1 en 2	Blz. 5
Hoofdstuk 3: Leren lezen en schrijven in groep 3	Blz. 8
Hoofdstuk 4: Lezen en spellen in groep 4	Blz. 12
Hoofdstuk 5: Lezen en spellen in groep 5 t/m 8	Blz. 15
Hoofdstuk 6: Hoe gaan wij op CBS De Regenboog om met dyslexie	Blz. 18
Hoofdstuk 7: Toets- en onderzoeksbeleid	Blz. 23
Hoofdstuk 8: Wat wordt in een dyslexiedossier genoteerd	Blz. 24
Hoofdstuk 9: Inhoud bijlagen:	Blz. 25
- 1: Aftekenlijst groep 3 dyslexieprotocol	
- 2: Aftekenlijst groep 4 dyslexieprotocol	
- 3: Aftekenlijst groep 5-8 dyslexieprotocol	
- 4: Persoonlijke dyslexiekaart voor de leerstofaanpassingen	

Inleiding

In Nederland heeft ongeveer tien procent van de leerlingen op de basisschool moeite met leren lezen. Ongeveer drie procent van deze leerlingen heeft problemen met lezen en spellen als gevolg van dyslexie.

Bij een deel van deze kinderen beginnen de problemen al bij het leren lezen in groep 3. Anderen lopen pas vast in de brugklas van het voortgezet onderwijs, wanneer ze met vreemde talen te maken krijgen of nog later wanneer ze zelfstandig steeds meer teksten moeten doorwerken.

Niet goed kunnen lezen heeft verstrekende gevolgen voor de gehele schoolloopbaan en voor het functioneren in een geletterde maatschappij als de onze.

Preventie van leesproblemen en het zo vroeg mogelijk verhelpen daarvan is een belangrijke taak waar CBS De Regenboog voor staat.

Wij vinden het belangrijk dat er kwalitatief goed onderwijs gegeven wordt, waarbij wij streven naar een optimaal onderwijsrendement. Wij meten dit doorlopend aan de hand van ons leerlingvolgsysteem.

De norm is dat wij als school ons stellen is dat wij boven de 75% voldoende scores op de Cito-toetsen. Scoren wij lager, dan doen wij er alles aan om te achterhalen waar dat door komt en trachten wij ons onderwijs te verbeteren.

De interne begeleider van onze school heeft binnen de opleiding tot IB-er ook geleerd om lees/spellingproblemen en mogelijke dyslexie te kunnen signaleren en te begeleiden. Zij is ook in staat om de leerkrachten te begeleiden wanneer er sprake is van eerdergenoemde problemen.

Om de kwaliteit rondom de aanpak van lees- en spellingproblemen en dyslexie te kunnen garanderen is dit protocol ontwikkeld. Dit protocol geeft leerkrachten en ouders houvast bij:

- Het stap voor stap opsporen van lees- en spellingproblemen.
- Het signaleren van dyslexie.
- het bieden van de juiste hulp.
- Het begeleiden van dyslectische kinderen.

Hoofdstuk 1: Wat is dyslexie?

Wij gaan uit van de definitie van Braams omdat deze een hele duidelijke omschrijving geeft van de problemen rondom dyslexie zoals wij ze in de praktijk tegenkomen.

Dyslexie is een specifieke stoornis in de fonologische verwerking van taal door de hersenen waarbij vaak ook de woordvinding en het verbaal geheugen belemmerd is. Het leidt tot meer of minder ernstige lees- en spellingproblemen en vaak tot meer of minder duidelijke problemen bij andere taken waarbij taal een rol speelt, zoals het onthouden van instructies, het leren van losse feiten en het verwerken van spraak in een lawaaiige omgeving.

Daarnaast gebruiken wij de definitie van de Stichting Dyslexie Nederland (SDN). Deze is veel algemener.

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en accuraat en / of vlot toepassen van het lezen en / of spellen op woordniveau.

Hoe is dyslexie te herkennen?

Algemene problemen:

Kinderen met dyslexie kunnen moeite hebben met:

- het verschil horen tussen klanken zoals m/n, v/w, eu/ui/u etc.
- het in volgorde zetten van klanken zoals bij dorp/drop of 12/21.
- aandacht vasthouden bij (mondelinge) uitleg.
- het leren van reeksen zoals tafels of spellingregels.
- het onthouden van vaste woordcombinaties, uitdrukkingen of gezegdes.
- het onthouden van losse gegevens zoals rijtjes, woordjes en jaartallen.
- het onthouden van talige informatie.
- het structureren van hun werk.

Problemen bij het lezen

De leesproblemen van kinderen met dyslexie vallen het meest op bij het hardop lezen. Sommige kinderen hebben een traag leestempo en lezen de woorden spellend (m-aa-n). Andere kinderen hebben een hoog leestempo, maar maken daarbij veel fouten door de woorden dan te raden op basis van een aantal letters in het gegeven woord. Er kan ook sprake zijn van een combinatie van beide.

Problemen bij spellen

Kinderen met dyslexie maken veel spellingfouten en hebben daarbij veel steun aan gevisualiseerde spellingregels. De fouten die dyslectische kinderen maken verschillen meestal niet van fouten die andere kinderen maken. Wel proberen ze zich deze op andere manieren eigen te maken. Ze proberen dan de spelling van een specifiek woord te onthouden. Dit is echter een enorme belasting voor het geheugen. Zo kan de kennis ook niet lang blijven hangen omdat zij het onsamenhangend in het lange termijn geheugen opslaan. De fouten hebben een taalkundige oorzaak. Wel worden er, t.o.v. leeftijdsgenoten, meer fouten gemaakt en zijn de fouten zeer hardnekkig.

De fouten van dyslectici zijn veelal vergelijkbaar met die van jongere kinderen met hetzelfde spellingniveau.

Problemen bij schrijven

Kinderen met dyslexie schrijven vaak onleesbaar en maken veel doorhalingen. Bij leerlingen die wel leesbaar schrijven valt het trage schrijftempo op.

Welke gevolgen heeft dyslexie?

Het niet snel technisch kunnen lezen en spellen heeft ernstige gevolgen in onze 'talige' maatschappij, waarin veel gelezen en geschreven wordt. De belangrijkste gevolgen voor een kind met dyslexie zijn:

- **Belemmeringen in het onderwijs:**

In ons onderwijs moet veel gelezen en geschreven worden. Dat maakt het voor kinderen met dyslexie moeilijk het onderwijs te volgen en belemmert het deze kinderen om hun capaciteiten te ontwikkelen. Voor deze kinderen moet gezocht worden naar compenserende en dispenserende middelen om het onderwijs op hun niveau te kunnen volgen.

- **Sociaal-emotionele problemen:**

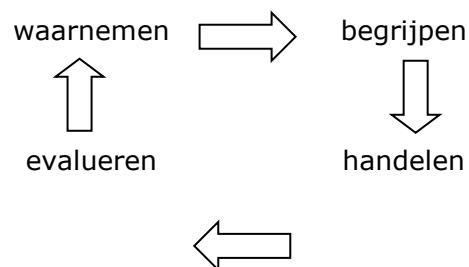
Dyslexie kan het gevoel van eigenwaarde bij een kind zwaar ondermijnen. Het kan tot frustraties leiden wanneer het kind voldoende intelligent is maar het technisch lezen niet onder de knie krijgt, terwijl het bij klasgenootjes probleemloos lijkt te gaan. Ook kunnen motivatieproblemen ontstaan waardoor kinderen geen zin meer hebben om het lezen te blijven oefenen, terwijl zij juist extra oefening nodig hebben om een minimaal leesniveau te halen.

Combinatie met andere problemen

Dyslexie kan vaak in combinatie voorkomen met andere leerstoornissen als dyscalculie, aandachtsstoornissen (AD(H)D), motorische stoornissen en spraak/taalstoornissen. Bij al deze stoornissen is er ook sprake van een probleem met de informatieverwerking in de hersenen. Wanneer er één stoornis is vastgesteld, is het belangrijk dat de andere niet over het hoofd wordt gezien en dat niet alle problemen aan de ene stoornis worden toegekend. Elke stoornis heeft een specifieke aanpak nodig. Voor dyslexie is die aanpak gericht op lees en spellingstaken.

Doel van dit protocol

Met dit protocol willen we proberen een zo duidelijk mogelijk beeld te vormen van de lees- en spellingsontwikkeling van het kind (ongeacht of het kind daadwerkelijk dyslectisch is of niet). Wanneer dat beeld duidelijk is, kunnen we gerichte hulp bieden en zo het kind zo optimaal mogelijk begeleiden. Dit proces bestaat uit waarnemen, begrijpen, handelen en evalueren.

Hoofdstuk 2: Voorbereidend lezen en schrijven in groep 1 en 2

In de groepen 1 en 2 wordt binnen de thema's gewerkt aan de tussendoelen beginnende geletterdheid. De leerkrachten houden de ontwikkeling van de leerlingen bij d.m.v. observatie en het leerlingvolgsysteem van de GOVK.

De tussendoelen beginnende geletterdheid zijn als volgt:

1. Boekoriëntatie

- Begrijpen dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen.
- Weten dat boeken worden gelezen van voor naar achteren, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts.
- Weten dat verhalen een opbouw hebben.
- Aan de hand van een omslag van een boek de inhoud van een boek al enigszins voorspellen.
- Weten dat je vragen over een boek kunt stellen. Deze vragen helpen je om goed naar het verhaal te luisteren en te letten op illustraties.

2. Verhaalbegrip

- De taal begrijpen van voorleesboeken. In staat zijn conclusies te trekken n.a.v. een voorgelezen verhaal.
- Weten dat de meeste verhalen opgebouwd zijn uit een situatieschets en een episode. De situatieschets geeft informatie over de hoofdpersonen, de plaats en tijd van handeling. In de episode doet zich een bepaald probleem voor dat vervolgens wordt opgelost.
- Een voorgelezen verhaal kunnen naspelen terwijl de leerkracht vertelt.
- Een voorgelezen verhaal kunnen navertellen, aanvankelijk met steun van illustraties.
- Een voorgelezen verhaal zonder illustraties kunnen navertellen.

3. Functies van geschreven taal

- Weten dat geschreven taalproducten zoals briefjes, boeken en tijdschriften een communicatief doel hebben.
- Weten dat symbolen zoals logo's en pictogrammen verwijzen naar taalhandelingen.
- Bewust zijn van het permanente karakter van geschreven taal.
- Weten dat tekenen en tekens produceren mogelijkheden bieden tot communicatie.
- Weten wanneer er sprake is van de taalhandelingen 'lezen'en 'schrijven'; het onderscheid tussen beiden.

4. Relatie tussen gesproken en geschreven taal

- Weten dat gesproken woorden kunnen worden vastgelegd met audio/visuele middelen.
- Weten dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken.
- Woorden als globale eenheden kunnen lezen en schrijven. Voorbeelden: de eigen naam en namen van voor het kind belangrijke personen en dingen, logo's en merknamen.

5. Taalbewustzijn

- Woorden in zinnen kunnen onderscheiden
- Onderscheid maken tussen vorm en betekenis van woorden.
- Woorden in klankgroepen kunnen verdelen zoals bijvoorbeeld kin-der-wa-gen.
- Kunnen reageren op en spelen met bepaalde klankpatronen in woorden, eerst door eindrijm en later d.m.v. beginrijm
- Kinderen kunnen fonemen als de kleinste klankeenheden in woorden onderscheiden zoals bij p-e-n.

6. Alfabetisch principe

- Ontdekken dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat letters met die klanken corresponderen en leggen de foneem-grafeemkoppeling.

- Met behulp van de foneem-grafeemkoppeling woorden lezen en schrijven, die nog niet eerder zijn gezien.

7. Functioneel 'schrijven' en 'lezen'.

- Functionele teksten schrijven, zoals lijstjes, briefjes, opschriften en verhaaltjes.
- Zelfstandig prentenboeken, eigen en andermans teksten lezen.

Naast bovenstaande observatiepunten wordt er in groep 1 gelet op problemen in de spraak-taalproductie. Kinderen, die voordat zij naar de basisschool gaan, weinig ervaring hebben opgedaan met boeken en verhalen, worden meteen vanaf het begin van groep 1 door de leerkracht begeleidt. In voorleessituaties zal er extra aandacht aan deze kinderen worden gegeven. Ook laten wij deze kinderen werken met het computerprogramma "Bas gaat digitaal". Dit programma stimuleert, mede, het verhaalbegrip bij kinderen. Verder wordt er binnen de groep veel extra aandacht besteed aan juiste zinsvorming, juiste woordvorming en het vergroten van de woordenschat. Daarnaast zal logopedie worden geadviseerd als deze daar in kan ondersteunen.

Voor het leren lezen is met name tussendoel 5.5 (het onderscheiden van klanken binnen een woord) van belang. Veel kleuters bouwen in de tweede helft van groep 2 kennis op over klanken en klankstructuren. Zij kunnen dan verschillende klanken onthouden en ontdekken bijvoorbeeld dat de /b/ de eerste klank is in 'bal' maar ook in 'boek' en 'boom'. Ook kunnen zij klanken in woorden isoleren en vervangen door een andere klank. Als een kleuter kan manipuleren met woorden op klankniveau heeft hij/zij een fonemisch bewustzijn ontwikkeld.

Er zijn nog geen specifieke toetsen voor het vaststellen van leesproblemen bij kleuters. Daarom gebruiken wij de observatie van bovenstaande tussendoelen en wordt er in januari groep 2 de Citotoets Taal voor Kleuters afgenomen. Bij uitval op deze toets wordt nader onderzoek door de leerkracht of Interne Begeleider gedaan, m.b.v. Citotoets 'Taaltoets voor Alle Kinderen. Ook wordt er in januari van groep 2 de risicoscreening voor het leren lezen van A. Smits afgenomen.

Bij kinderen met een verhoogd risico op dyslexie (door achterblijvende taalontwikkeling en/of dyslexie in de familie) is het goed om eind groep 2 zoveel mogelijk letters te kennen. Als deze kinderen niet uit zichzelf experimenteren met letters, zal de leerkracht ze daarin stimuleren. Dit kan via tal van activiteiten maar met name met de voorschotbehandeling.

De voorschotbehandeling wordt door de eigen leerkracht individueel of in een kleine groep gegeven.

- De voorschotbehandeling is gericht op de leestaak zelf.
- Foneem(letter)bewustzijn wordt altijd gecombineerd met lettertekens.
- Invented spellen: 'het kind bedenkt zelf hoe een woord te schrijven', is hierbij een effectieve ondersteuning.
- Veiligheid, (lees)plezier en geen tijdsdruk zijn erg belangrijk hierin.

Binnen de voorschotbenadering zijn 3 fasen te onderscheiden. In de tweede helft van groep 2 wordt voornamelijk gewerkt aan fase 1 en 2:

Fase 1: identificeren van letters

Fase 2: manipuleren met letters.

Fase 3: klank-tekenkoppeling, komt in de meeste gevallen pas in groep 3 aan de orde.

Hoe kunnen ouders hun kind in groep 1 en 2 helpen?

Om uw kind te helpen bij de fase van het voorbereidend lezen, te voorkomen dat problemen te lang genegeerd worden en te zorgen dat er op tijd aandacht aan wordt besteed, kunt u als ouder:

- 1. Letten op signalen**
- 2. Tijdig overleggen met school**
- 3. Uw kind thuis extra ondersteunen**
- 4. Opkomen voor de belangen van uw kind**

Want als het met de taalontwikkeling van uw kind in groep 1 en 2 (nog) niet helemaal lukt, hoeft dat niet te betekenen dat uw kind dyslexie heeft!

1. Letten op signalen

Om te weten welke signalen serieus genomen moeten worden, kunnen ouders zich de volgende vragen stellen:

- hoe gaat het met de uitspraak van woorden?
- begrijpt mijn kind een verhaaltje als ik dat voorlees?
- begrijpt mijn kind het plaatje bij een verhaal?
- kan mijn kind versjes onthouden?
- hoe gaat het met rijmen?
- kent mijn kind de eerste letter van zijn naam?
- hoe zit het met letters van de namen van familieleden en andere eerste letters van bekende woordjes?

2. Overleggen met school

Ouders kunnen aan de leerkracht vragen:

- welke toetsen/observatielijsten gebruikt worden
- wat de resultaten zijn
- samen de signalen die op dyslexie kunnen wijzen te bespreken

Een belangrijk signaal bij oudere kleuters is bijvoorbeeld dat ze veel moeite hebben met het benoemen van de klank bij de letter en dat ze moeizaam op een functionele manier met geschreven taal omgaan. Schrijft het kind bijvoorbeeld zijn naam? Kan het kind letters benoemen van woorden die hij op zijn verlanglijstje wil zetten?

3. Thuis extra ondersteunen

Om het taalbewustzijn van kleuters te stimuleren kunnen ouders thuis:

- samen boekjes lezen met verhalen en opzegversjes e.d.
- taal- en rijmspelletjes doen
- zingen van (nieuwe) liedjes

Kleuters ontdekken zo de relatie tussen geschreven en gesproken taal, ontwikkelen hun woordenschat en krijgen plezier in het 'lezen' van boeken.

Veel taalvaardigheden kunnen spelenderwijs extra worden gestimuleerd, ook op de computer.

Hoofdstuk 3: Leren lezen en schrijven in groep 3

In groep 3 begint voor een kind, veelal, het echte leren lezen. In het eerste half jaar van groep 3 ligt de nadruk op het aanleren van alle klank-tekenkoppelingen (letterkennis) en de leeshandelingen die nodig zijn om met die letters woorden te maken en terug te lezen

('hakken en plakken' van woorden). Rond februari kennen de kinderen de meeste letters. Zij kunnen klankzuivere woorden lezen en schrijven, zoals bijvoorbeeld 'lam, boom' etc. In de tweede helft van groep 3 leren kinderen het volgende: woorden met medeklinkerclusters (st-ok, h-e-rfst) ,meerlettergrepige woorden (dak-pan) en niet klankzuivere woorden met daarin eer/oor/eur, eeuw/ieuw/uw en aai/ooi/oei. In deze periode wordt er ook gewerkt aan het versnellen van het leestempo. Daarnaast is er veel aandacht voor het begrijpend lezen. Leren lezen gaat meestal niet vanzelf. De kinderen hebben veelal een stapsgewijze uitleg nodig en systematische oefening volgens een leesmethode. Op CBS De Regenboog gebruiken we de leesmethode: 'Veilig Leren Lezen' (versie 2003). Hiermee kan gedifferentieerd les gegeven. Dat wil zeggen dat er aan het begin van het schooljaar vier groepen gevormd worden gegeven en ook sluit deze methode zoveel mogelijk aan bij het *Protocol leesproblemen en dyslexie*. Zo vormen wij in groep 3 de volgende drie groepen: De kinderen die aan het eind van groep 2 echt zelfstandig kunnen lezen worden als 'zon-groep' aangeduid. De grootste groep zijn de leerlingen die nog niet zelfstandig kunnen lezen. Zij worden de 'maan-groep' genoemd. De kinderen die binnen deze groep verlengde instructie behoeven en meer begeleiding bij de verwerking van de leerstof, noemen wij de 'ster-groep'.

Moment in de tijd	Actie door de leerkracht, IB, RT
Aanvang groep 3	<ul style="list-style-type: none"> • Starten met de gegevens vanuit groep 2, de risicoleerlingen zijn bekend. • Kinderen die al lezen zijn ook bekend. Het niveau is in groep 2 bepaald. Zij kunnen de Zon-route van de leesmethode VLL gaan volgen • Met de aandachtleerlingen wordt direct met oefenen gestart d.m.v. pre-teaching (het voorbereiden van de komende lesstof) door de RT-er. Er wordt gewerkt met de VLL methode en Connect Klanken en Letters. • De andere leerlingen worden goed geobserveerd. Bij problemen krijgen zij ook pre-teaching in of buiten de klas.
oktober (precieze moment is afhankelijk van wanneer het schooljaar start maar na ongeveer 12 weken leesonderwijs)	<p>Meetmoment 1: Herfstsignalering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle leerlingen worden door de leerkracht getoetst. Er wordt een groepsplan opgesteld voor alle leerlingen.
oktober-februari	<p>Oefenperiode 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het werken aan de elementaire leeshandeling d.m.v. Connect klanken en letters. De behandeling kan door de RT-er en/of leerkracht worden gegeven (de instructietafel). Ouders worden, voor zover mogelijk, in de behandeling betrokken. • Het tutorlezen wordt opgezet. Er wordt met een ouder of een leerling uit groep 7 en/of 8 samen gelezen.
januari/februari (na 20 onderwijsweken)	<p>Meetmoment 2: Wintersignalering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cito DMT M3 wordt door de IB-er afgenomen. Letterkennis en de elementaire lees- en spellinghandeling worden door de leerkracht getoetst. • AVI leeskaarten worden door de leerkracht afgenomen. • Cito spelling M3 wordt afgenomen. • Effect van de extra oefening bij zwakke leerlingen wordt vastgesteld en het

	groepsplan wordt evt. bijgesteld.
februari-maart	Oefenperiode 2: <ul style="list-style-type: none"> • Werken aan volledigheid van letterkennis en decodeersnelheid. Er wordt met Connect Woordherkenning gewerkt. • (instructietafel, RT, tutorlezen, duolezen en fluisterlezen)
eind maart (28 onderwijsweken)	Meetmoment 3: Lentesignalering <ul style="list-style-type: none"> • Letterkennis en decodeersnelheid. Effect van de oefening bij zwakke leerlingen vaststellen en groepsplan evt. bijstellen. • Voor nieuwe zwakke leerlingen groepsplan opstellen.
maart-mei	Oefenperiode 3: <ul style="list-style-type: none"> • Verdere automatisering van het leesproces (instructietafel, tutorlezen, RT, duo-lezen en fluisterlezen)
Juni (36 onderwijsweken)	Meetmoment 4: Eindsignalering <ul style="list-style-type: none"> • DMT E3 wordt door de IB-er afgenomen. • AVI leeskaarten worden door de leerkracht afgenomen. • Cito spelling E3 wordt afgenomen. • Cito BL E3 kan worden afgenomen om inzicht in begrijpen van teksten te krijgen. Deze afname wordt niet opgenomen in de Spectrum datamuur. • Tussenmeting van spellingvaardigheden bij de zwakke leerlingen met het PI-dictee door de IB-er. • Overdracht aan de leerkracht van groep 4. Het groepsplan voor de start in groep 4 wordt gemaakt.

Hoe kunnen ouders hun kind in groep 3 helpen?

Ouders spelen een belangrijke rol om hun kind te helpen door:

- 1. te letten op signalen**
- 2. uw kind te blijven stimuleren en bemoedigen**
- 3. overleggen met school**
- 4. thuis extra ondersteunen**
- 5. opkomen voor de belangen van het kind**

1. Letten op signalen

Om te weten welke signalen serieus genomen moeten worden, kunnen ouders zich de volgende vragen stellen:

- hoe zit het met de letterkennis?
- kan mijn kind namen van kleuren, dagen van de week, cijfers, reeksen onthouden?
- zijn er op het consultatiebureau, c.q. bij jeugdgezondheidszorg signalen waargenomen die wijzen op hoorproblemen of spraak/taalproblemen?
- zijn er tekenen van moedeloosheid, faalangst?
- zoekt mijn kind uitvluchten om naar school te gaan?
- heeft mijn kind vaak lichamelijke problemen?
- zijn er gedragsproblemen?

2. Blijven stimuleren en bemoedigen

Wat kunt u doen om uw kind te stimuleren en te bemoedigen:

- natuurlijk gaat u niet uit van onwil of gemakzucht van uw kind
- u geeft uw kind veel (lees)complimenten
- u laat merken dat u achter uw kind staat
- u blijft met uw kind optimistisch en geeft het signaal af dat u samen de problemen gaat aanpakken.

3. Overleggen met school

U kunt navragen bij de leerkracht of er op de verschillende meetmomenten ook daadwerkelijk getoetst wordt, en zo ja wat de resultaten zijn. Het protocol geeft leerkrachten diverse suggesties voor toetsing. Elk meetmoment vormt een mogelijk startpunt voor behandeling en extra begeleiding. Vraag daar expliciet naar bij de leerkracht. Is er een Remedial Teacher of Leesspecialist binnen de school, dan is die de meest aangewezen persoon om uw kind extra te begeleiden of deze extra begeleiding te organiseren.

4. thuis extra ondersteunen

Het is bekend dat kinderen met leesproblemen en dyslexie, als ze niet worden gestimuleerd (of juist worden over gestimuleerd) tot lezen, ze hiertegen een steeds grotere tegenzin ontwikkelen. Om te voorkomen dat ze daardoor steeds verder gaan achterlopen in vergelijking met hun klasgenoten, is het nodig ze extra te motiveren. Het kind optimaal betrekken bij het plannen van de oefeningen, zodat het zelf weet wanneer en waarom er wordt geoefend, werkt positief. Wat kunt u doen?

- probeer op een leuke manier te oefenen met letters en klanken
- u kunt in overleg met de leerkracht met materiaal van de leesmethode aanvullend thuis oefenen. De meest gebruikte leesmethodes op scholen hebben een website (De Regenboog gebruikt de methode 'Veilig leren lezen'). De website van Veilig leren lezen heeft als enige een zeer informatief gedeelte voor ouders.
- Samen allerlei boeken lezen en voorlezen en hierover praten

Blijven lezen is heel belangrijk voor een kind met (vermoedelijk) dyslexie. Het spreekt bijna vanzelf dat het leesmateriaal aansluit bij de interesses van het kind, zodat het gemotiveerd blijft en plezier in het lezen blijft houden. Ook stripboeken mogen! Een leuk boekje wat hierbij kan helpen is het boekje: "Elke dag lezen!" Dit boekje geeft tips voor ouders van een dyslectisch (of leeszwak) kind. Het boekje kan op school worden ingezien en is te bestellen via het e-mail adres van de schrijfster. (m.j.deridder@home.nl)

5. Opkomen voor de belangen van uw kind

In groep 3 kunnen signalen al wijzen op dyslexie. Ouders komen op voor de belangen van hun kind als zij zich niet met een kluitje in het riet laten sturen, maar goed in de gaten houden dat de school de hulp biedt die het protocol adviseert. In dit geval moeten ouders niet bang zijn om lastig gevonden te worden, maar natuurlijk wel proberen op een effectieve en positieve manier met school te communiceren. Samen dragen we de verantwoording voor uw kind! Eén ding staat vast: een kind in groep 3 laten blijven zitten vanwege leesproblemen is niet de juiste manier om dyslexie aan te pakken.

Hoofdstuk 4: Lezen en spellen in groep 4

In groep 4 wordt gewerkt aan voortgezet technisch lezen, begrijpend lezen, leesmotivatie en spellen. Voor voortgezet technisch lezen en begrijpend lezen worden de methodes Leesparade en Tekstverwerken gebruikt.

Voor spelling gebruiken wij de taalmethode: 'Taalverhaal'. Hieronder staat schematisch vermeld hoe er gesignaleerd en gehandeld wordt.

Moment in de tijd	Actie door de leerkracht, IB en RT.
Aanvang groep 4	<ul style="list-style-type: none"> • Beginsituatie van alle leerlingen is, op grond van gegevens uit groep 3, vastgesteld. • Er wordt direct gestart met het, door de leerkracht van groep 3 geschreven, groepsplan.
Aanvang groep 4-januari	<p>Oefenperiode 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Binnen de groep wordt er met de leesmethode Estafette gewerkt. De zwakke lezers zitten in Aanpak 1 en krijgen extra instructie en inoefening binnen de methode. • Tutorlezen, RT en verlengde instructie bij lezen en/of spelling. • Er wordt gewerkt met Connect Woordherkenning, Connect Vloeiend Lezen of Ralfi, binnen de groep en ook bij het tutorlezen. • Het systeem: tutorlezen, duolezen en stillezen wordt voortgezet (3x per week)
oktober / november	<p>Meetmoment voor zorgleerlingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • AVI leeskaarten worden bij de zorgleerlingen, afgenomen door de leerkracht. • Tussenmeting van spellingvaardigheden bij de zwakke leerlingen met het PI-dictee door de IB-er. • Effect oefening bij zwakke leerlingen vaststellen.
januari/februari	<p>Meetmoment spelling en lezen 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cito DMT M4 wordt bij alle leerlingen door de IB-er afgenomen. De AVI leeskaarten worden bij alle leerlingen door de leerkracht afgenomen. • Afname van Cito spelling M4 bij alle leerlingen. Dit spellingsmoment kan worden aangevuld met de afname van het PI-dictee door de IB-er. • Cito Toets Begrijpend Lezen M4. • Effect oefening bij zwakke leerlingen vaststellen. • Groepsplan (op-) of bijstellen.
februari-juni	<p>Oefenperiode 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voor spelling en lezen wordt er met

	<p>verlengde instructie aan de instructietafel gewerkt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voor het lezen: Er wordt in de klas, bij het tutorlezen en bij de RT gewerkt met Connect Woordherkenning, Connect Vloeiend Lezen of Ralfi.
juni	<p>Meetmoment spelling en lezen 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cito DMT E4 wordt bij alle leerlingen door de IB-er afgenomen. • De AVI leeskaarten worden bij alle leerlingen door de leerkracht afgenomen. • Cito Toets Begrijpend Lezen E4. • Cito spelling E4 wordt bij alle leerlingen afgenomen. Ook dit spellingsmoment wordt evt. aangevuld met de afname van het PI-dictee door de IB-er. • Opstellen van het groepsplan voor het komende schooljaar. • Overdracht van de begeleiding naar de volgende leerkracht.

Hoe kunnen ouders hun kind in groep 4 helpen?

In groep 4 komt het er op aan. Als een kind in dit jaar onvoldoende leesvaardigheden bijleert, wordt het een steeds lastiger om dit onder de knie te krijgen. Eind groep 4 beginnen leerlingen met hardnekkige leesproblemen het vaak op te geven. Daardoor dreigen ze steeds verder achter te gaan lopen. Ouders kunnen een belangrijke rol spelen om de leesmotivatie van hun kind te behouden.

U kunt het volgende doen om te helpen:

- 1. Letten op signalen**
- 2. Blijven stimuleren en bemoedigen**
- 3. Tijdig overleggen met school**
- 4. Uw kind thuis extra ondersteunen**
- 5. Opkomen voor de belangen voor uw kind**

1. Letten op signalen:

- U kunt een belangrijke rol spelen door te letten op signalen die er op wijzen dat uw kind niet meer gemotiveerd is om te leren lezen en begint te twijfelen aan zijn mogelijkheden om het ooit te leren.

2. Blijven stimuleren en bemoedigen:

- Blijven stimuleren en bemoedigen is in groep 4 van het allergrootste belang. Het is belangrijk om juist de aandacht te vestigen op wat het kind **wel** kan of waar het zelfs erg goed in is. Successen vergroten het zelfvertrouwen van een kind.

3. Overleggen met school

- Overleg na de toetsmomenten. Aan de hand van de streefdoelen kunt u eventueel kijken hoe uw kind scoort. Maakt u zich ongerust, neem dan zeker, ook tussendoor, contact op met de leerkracht. Wacht niet op het gebruikelijke tien-minuten-gesprek. Als school zich zorgen maakt, zullen zij ook tussendoor contact met u opnemen.
- Als een kind de streefdoelen niet haalt, is het aan de school om een handelingsplan op te stellen. Dit handelingsplan is altijd in te zien.

- Eind mei is een belangrijk moment. Blijven de leesproblemen van uw kind bestaan, dan is misschien een onderzoek door een deskundige buiten de school nodig. In overleg met de leerkracht of zorgcoördinator kunt u worden doorverwezen naar een dyslexiespecialist of dyslexie-instituut waarmee de school samenwerkt.
- Overleg hoe de overdracht plaatsvindt van groep 4 naar groep 5.

4. Thuis extra ondersteunen:

- Blijven lezen en blijven motiveren is nu van het grootste belang. Het is bekend dat kinderen minder te motiveren zijn tot moeilijker taken. Het helpt als de leestaken te maken hebben met een onderwerp dat in de belangstellings sfeer van het kind ligt of waar ze het nut van inzien.
- Voor ouders is het een uitdaging in het dagelijks leven zoveel mogelijk lees- en schrijfmomenten te ontdekken. ("Wil jij alvast even de boodschappen opschrijven?" "Wil jij even een briefje naar oma uren?" etc.) Hiermee oefent een kind spelenderwijs lees- en spelling vaardigheden.
- Op de site www.makkelijklezen.nl zijn titels te vinden van boeken voor moeizame lezers, maar op belangstellingsniveau en met diverse AVI-niveaus. Om spelling op de computer te oefenen is er de site van: www.bloon.nl
- In overleg met de leerkracht kan er thuis aanvullend geoefend worden met het kind. De aanpak van school kan vaak thuis voortgezet worden. Oefenen thuis vinden wij als school fijn maar ook vinden wij dat "thuis, thuis moet kunnen zijn en "school,school"! Het is vooral belangrijk dat kinderen "leesplezier" houden, hoe moeizaam het ook gaat!

5. Opkomen voor de belangen van uw kind:

- Als de leesproblemen aanhouden of de achterstand van uw kind verergert, kunt u ervoor kiezen om uw kind extern te laten behandelen. Onderzoek is hiervoor niet altijd nodig. (Zie ook paragraaf onderzoeksbeleid) De intern begeleider heeft adressen waar u terecht kunt. Overleg is altijd mogelijk!

6. Vergoedingsregeling Dyslexie 2009

Sinds 1 januari 2009 is diagnostiek en behandeling van ernstige dyslexie opgenomen in het basispakket van de zorgverzekering. De vergoede zorg in verband met ernstige dyslexie geldt in principe voor leerlingen van 7 jaar en ouder in het basisonderwijs. De vergoeding geldt voor leerlingen met enkelvoudige ernstige dyslexie. Er mag dus naast dyslexie geen sprake zijn van een of meer andere (leer)stoornissen.

Wanneer ouders aanspraak willen maken op vergoeding van diagnostiek en behandeling bij ernstige dyslexie, moet de school het leerling-dossier leveren waarmee het vermoeden van (ernstige) dyslexie wordt onderbouwd. Hiervoor is het nodig dat een kind 3 achtereenvolgende E-scores haalt op lezen of op Spelling 3 achtereenvolgende E-scores met daarbij D-scores voor lezen. De school houdt de ouders op de hoogte over de ontwikkeling van hun kind en de IB-er houdt in de gaten welke kinderen in aanmerking komen voor onderzoek. Zij zal ouders adviseren om dyslexieonderzoek aan te vragen. Zonder goede onderbouwing kan er door ouders geen dyslexieonderzoek aangevraagd worden.

Voor kinderen waarbij aan een minder ernstige vorm van dyslexie gedacht wordt kan de school een dyslexiewaarschuwing afgeven.

Gezondheidszorg inschakelen

Voor het opbouwen van het dossier hanteert de school het schema van signalering en behandeling zoals het opgenomen is in dit protocol.

Het dossier bevat:

- Basisgegevens uit het leerlingvolgsysteem (Let op: 3 achtereenvolgende E scores voor lezen en 3 achtereenvolgende D-scores voor spelling of omgekeerd zijn nodig)
- Beschrijving van het lees- en spellingprobleem.
- Signalering lees- en spellingproblemen: datum, toets (criteria, score).
- Geëvalueerde groepsplannen
- Vaststelling toenemende achterstand t.o.v. de normgroep, met vermelding van gebruikte toetsen en normcriteria.

- Argumentatie voor het vermoeden van ernstige dyslexie: aantonen van didactische resistentie na geboden begeleiding van voldoende intensiteit en kwaliteit.
- Indien bekend, vermelding en beschrijving van eventuele andere (leer)stoornissen.
- Het dossier wordt getekend door de directeur namens het bevoegd gezag.

De gekwalificeerde diagnosticus waar ouders hun kind aanmelden, beoordeelt op basis van het leerling-dossier of het vermoeden van dyslexie voldoende onderbouwd is. Wanneer dat het geval is, bepaalt deze op basis van het leerling-dossier en eigen diagnostisch onderzoek of er daadwerkelijk sprake is van ernstige, enkelvoudige dyslexie. Bij de diagnose ernstige, enkelvoudige dyslexie bepaalt de diagnosticus welke behandeling het meest adequaat is.

Voor een optimaal resultaat is het belangrijk dat de aanpak van de school en de dyslexiebehandelaar op elkaar worden afgestemd.

Het volgende is dan ook gewenst:

- Het bespreken van de onderzoeksresultaten met de school.
- Evaluatiemomenten afspreken met de behandelaar na 3, 6, 12 en eventueel 18 maanden.

Hoofdstuk 5: Lezen en spellen in groep 5 t/m 8

In de bovenbouw van de basisschool is het leesonderwijs erop gericht kinderen steeds meer woorden te leren lezen (woordenschat) en zo zelfstandiger te worden, om door middel van lezen informatie op te kunnen doen en zo hun kennis uit te breiden.

Het begrijpend lezen is erg belangrijk. Daarnaast neemt het vlot kunnen stillezen een steeds belangrijke plaats in.

Hieronder staat schematisch weergegeven hoe er gesignaleerd en gehandeld wordt.

Moment in de tijd	Actie door leerkracht, IB en RT
Aanvang groep	<ul style="list-style-type: none"> • Beginniveau vaststellen van alle leerlingen op basis van overdracht uit de vorige groep en in geval van dyslexie: afstemmen met ouders en eventueel externe deskundigen; • Groepsplan is gemaakt door de vorige leerkracht voor alle leerlingen.
Aanvang groep 5-8 - januari	Oefenperiode 1: <ul style="list-style-type: none"> • Instructietafel (aanpak 1) • Eventueel tutorlezen en RT.
Januari/februari	Meetmoment spelling en lezen 1: <ul style="list-style-type: none"> • Afname van de Cito DMT M5-M8 door de IB-er. De AVI leeskaarten worden bij alle leerlingen door de leerkracht afgenomen. In de groepen 7-8 worden de leeskaarten alleen bij de leerlingen afgenomen die (nog) geen Plus-niveau hebben. • Afname van Cito spelling M5-M8 bij alle leerlingen. Dit spellingsmoment kan worden aangevuld met de afname van het PI-dictee door de IB-er. • Cito-toets Begrijpend Lezen. • Vaststellen van de effecten van het oefenen en eventueel het groepsplan bijstellen.
februari-juni	Oefenperiode 2: <ul style="list-style-type: none"> • Instructietafel (aanpak 1), evt. tutorlezen en RT. • Overdracht van groep 8 leerlingen naar het

	Voortgezet Onderwijs.
juni	Meetmoment spelling en lezen 2: <ul style="list-style-type: none"> • Afname van de DMT E5-E7 door de IB-er en AVI leeskaarten door de leerkracht. Met weer de uitzondering voor de leerlingen die in groep 7 al een plusniveau hebben. • Afname van Cito Spelling E5-E7. • Bij de zorgleerlingen kan het PI-dictee door de IB-er worden afgenomen. • Effecten oefenen vaststellen. • Advies over de begeleiding met de volgende leerkracht bespreken. • Opstellen van groepsplan voor het komende schooljaar.

Hoe kunnen ouders hun kind in de bovenbouw helpen?

U kunt uw kind op de volgende manieren helpen:

- 1. letten op signalen**
- 2. overleggen met school**
- 3. thuis extra ondersteunen**
- 4. blijven stimuleren en bemoedigen**
- 5. gebruik maken van hulpmiddelen**
- 6. opkomen voor de belangen van uw kind**

1. Letten op signalen

Omdat dyslexie lang niet altijd in de onderbouw wordt gesignaleerd, blijft het belangrijk om bedacht te zijn op signalen van dyslexie als blijkt dat:

- de leesontwikkeling moeizaam blijft verlopen.
- het kind tekenen van faalangst gaat vertonen bij lees- en spellingtaken.
- Het kind emotionele of gedragsproblemen ontwikkelt zonder duidelijke oorzaak.

Een eenvoudige manier om op signalen te letten is te luisteren als het kind hardop leest of onzinwoorden moet lezen. Bij het hardop lezen vallen het trage tempo en de vele fouten op. Bij onzinwoorden heeft uw kind geen steun aan het woordbeeld of houvast aan de betekenis van een woord in een zin. Onzinwoorden moeten letter voor letter verklankt worden. Dit kost kinderen met dyslexie opvallend veel moeite.

2. Overleggen met school

Maakt u zich ongerust om uw kind, dan is de eerste stap het informeren naar de toetsresultaten. De toetsen vinden op een viertal momenten in het schooljaar plaats. Als de diagnose is gesteld dat uw kind dyslexie of ernstige lees-/spellingproblemen heeft, dan zijn voortgangsgesprekken gewenst om de handelingsplannen te bespreken.

3. Thuis extra ondersteunen.

(Voor)lezen als dagelijkse kost! Wanneer uw kind niet zelf wil lezen, is voorlezen tot en met groep 8 (of zelfs later) belangrijk. Het liefst dagelijks. Hierdoor krijgt uw kind toch toegang tot de kinderliteratuur die bij zijn/haar leeftijd past. Als ouder werk je hierdoor ook mee aan het voorkomen van een taalontwikkelingsachterstand. Kinderen ervaren zo dat boeken lezen leuk kan zijn. We attenderen u op de volgende tips:

- Probeer een voorleesrooster te maken zodat meerdere leden uit het gezin of opa en oma, de oppas een bijdrage kunnen leveren.
- Een (voor)leeslogboek bijhouden. Het stimuleert om te zien wat er in de loop der tijd allemaal al is (voor)gelezen.
- Ouders van meerdere kinderen kunnen hun keuze van het voorleesboek afstemmen op de oudste. De jongste kinderen pikken eruit op waar ze aan toe zijn en voor de oudste is het plezieriger om een boek op eigen leeftijdsniveau voorgelezen te krijgen.

- Het belangrijkste is dat de boeken kinderen aanspreken. Ze moeten ze leuk en spannend vinden. Dus zelf de keuze maken is belangrijk!
- Tijdens het (voor)lezen kunt u af en toe stoppen en (open) vragen stellen. Of hardop denkend praten over de tekst. Hierdoor wordt het kind gestimuleerd om zijn eigen gedachten onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld: "Wat vind je van...?", "Hoe denk je dat dit werkt..?", "Hoe gaat het verder..?", "Wat zou daarvoor de reden kunnen zijn...?".
- Kinderen leren veel van de reactie die iemand geeft over de manier waarop ze lezen. Niet door te zeggen dit is fout, maar door ze een hulpmiddel (een strategie) aan te bieden. Bijvoorbeeld: "Lees de eerste letter nog eens?", "Spel het woord nog eens?", "Hak het woord eens in stukjes", "Op welk woord lijkt dit woord erg?", "Welke regel heb je bij dit woord nodig?", " Welk ezelsbruggetje had je hierbij ook alweer bedacht?".
- Een voorbeeld van een 'begrijpend lees'-strategie is een kind leren eerst de koppen in een tekst te lezen voordat hij aan de volledige tekst begint. Hiermee weet hij globaal waar de tekst over gaat en dit helpt hem om de volledige tekst te begrijpen. Een ander voorbeeld is het betrekken van informatie uit de illustraties die bij een verhaal/tekst zijn gemaakt.
- Het kind laten voorlezen aan een veel jonger broertje, zusje, neefje, buurmeisje etc.
- Bij zelf lezen is het zaak een kind keuze te bieden uit verschillende soorten boeken, van lees- en informatieve boeken tot strips.

4. Blijven stimuleren en bemoedigen

Een belangrijk punt in de begeleiding van kinderen met dyslexie is het uitbreiden van de effectieve leertijd. Elke nieuwe lees- en spellingvaardigheid moet bij uw kind veel intensiever geoefend worden dan bij het gemiddelde kind. Dat vraagt om veel herhaling en verwerken van leesoefeningen bij andere bezigheden. Als u zich hiervan bewust bent, kunt u creatief meedenken over de manieren waarop er ook thuis (ongemerkt) geoefend kan worden met lezen en schrijven. Om de beurt hardop lezen is een uitstekend hulpmiddel. Elke dag 10 minuten hardop lezen is daarbij een mooie regel. (beter 5 x 10 minuten dan 1 x 50 minuten). Bij stimuleren hoort altijd begrip en bemoediging voor uw kind. Uw kind moet thuis niet te veel gedwongen worden.

5. Gebruik van hulpmiddelen

Als uw kind op school hulpmiddelen gebruikt bij lezen en schrijven, is het belangrijk dat hij hiervan ook thuis gebruik kan maken, bijvoorbeeld bij het maken van huiswerk. Omgekeerd is het goed om ook met de leerkracht te delen wat thuis al ondernomen is om uw kind te ondersteunen en samen met de leerkracht te bekijken of dat deze ook in de klas toegepast kunnen worden. Extra oefenen van de basisvaardigheden vindt in principe op school plaats, maar kan thuis natuurlijk wel ondersteund worden wanneer het op een speelse, niet dwingende manier gebeurt.

6. Opkomen voor de belangen van uw kind

Aan de bel trekken bij ongerustheid over de leesontwikkeling van uw kind, is opkomen voor zijn of haar belangen. Blijf aandacht vragen voor de leesontwikkeling van uw kind als u denkt dat het niet goed gaat. Ook al gaat de leesontwikkeling moeizaam, er dient ten alle tijden een vooruitgang te zien zijn. Zeker als men weet dat hoe vroeger de problemen aangepakt worden, hoe groter de kans op succes is. Opkomen voor de belangen van uw kind is ook dat u het contact met de school en deskundigen op een positieve manier aangaat.

Voor de groepen 3 t/m 8 hebben wij minimumdoelen voor het lezen. Wij trachten deze doelen te bereiken met alle kinderen. Hieronder ziet u de minimum Avi niveaus (nieuw)

Minimumdoelen Lezen

Groep 3	1 ^e rapport : Start	2 ^e rapport : M3	3 ^e rapport : E3
Groep 4	1 ^e rapport : E3	2 ^e rapport : M4	3 ^e rapport : E4
Groep 5	1 ^e rapport : E4	2 ^e rapport : M5	3 ^e rapport : E5
Groep 6	1 ^e rapport : E5	2 ^e rapport : M6	3 ^e rapport : E6
Groep 7	1 ^e rapport : E6	2 ^e rapport : M7	3 ^e rapport : E7

Groep 8	1 ^e rapport : plus		
---------	-------------------------------	--	--

Hoofdstuk 6: Hoe gaan wij op CBS De Regenboog om met dyslexie

Dyslexieonderzoek

Vanaf 1 januari 2009 wordt onderzoek en behandeling van ernstige dyslexie bij kinderen vergoed via het basispakket van de zorgverzekering. Zie hiervoor de toelichting bij hoofdstuk 4: Lezen en spellen in groep 4.

Er zullen vanaf groep 4 kinderen zijn met een dyslexieverklaring.

Afspraken voor intern omgaan met de dyslexieverklaring:

- In het dossier krijgen de kinderen een geel naamkaartje waardoor ze goed te herkennen zijn
- In de leerlingenmap komt voorin een overzicht waarop alle problemen vermeld worden. Voor leerkrachten en invallers is dit duidelijk.
- De leerling krijgt een geel blad bij zijn naam in de leerlingenmap.
- Wij houden voor deze leerlingen een dyslexiekaart bij waarop alle benodigde aanpassingen genoteerd staan.
- Tijdens de overdracht naar de nieuwe leerkracht wordt deze leerling extra besproken. De aanpassingen die noodzakelijk zijn worden doorgenomen.
- Voor deze leerlingen wordt het dyslexiedossier bijgehouden.

Contacten ouders

De leerkracht bespreekt de resultaten met de ouders. Problemen op het gebied van lezen en spelling worden besproken. Dyslexie wordt niet genoemd. Er wordt gesproken over lees- en spellingproblemen. Wanneer ouders zelf met vragen over dyslexie komen bespreekt de leerkracht de procedure met ze en geeft aan dat wij het kind nauwlettend in de gaten houden. Op het moment dat wij een dyslexiewaarschuwing af willen geven wordt er door de leerkracht een afspraak gemaakt met de ouders voor een gesprek. Bij het gesprek zijn de leerkracht en de IB-er aanwezig. De IB-er leidt het gesprek. Tijdens het gesprek wordt de procedure van het afgeven van de dyslexiewaarschuwing besproken en de specifieke problemen van het kind. Daarnaast wordt er besproken hoe wij in de toekomst met de problemen van het kind omgaan.

Dyslexiewaarschuwing

Mocht een leerling wel uitval laten zien op lees- en/of spellingtoetsen, maar deze is niet ernstig genoeg voor dyslexieonderzoek via de zorgverzekering, willen wij vanaf groep 5 een dyslexiewaarschuwing afgeven. Ook dan wordt er naar de volgende kenmerken gekeken:

- De lees- en spellingsachterstand. (meestal D/E scores bij Cito-toetsen en bij afname AVI leeskaarten ook niet voldoen aan het AVI minimumdoel van de betreffende groep)
- De hardnekkigheid van de problematiek: Ondanks intensieve begeleiding zoals tutorlezen en RT weinig tot geen vooruitgang.
- Een onvolledige en moeizame automatisering.

Afspraken voor het intern omgaan met de dyslexiewaarschuwing.

- In de leerlingenmap bevindt zich per leerling een overzicht waarop alle bijzonderheden deze leerling vermeld worden. Voor leerkrachten en invallers is dit dan goed terug te vinden in zijn/haar dossier.
- De leerling krijgt een gele markering bij zijn leerling-dossier in de archiefkast.
- Wij houden voor deze leerlingen een dyslexiekaart in het leerlingendossier bij waarop alle aanpassingen per leerjaar genoteerd staan.

- Tijdens de overdracht naar de nieuwe leerkracht wordt deze leerling extra besproken. De aanpassingen die gemaakt zijn en noodzakelijk zijn worden doorgenomen.
- Voor deze leerlingen kan er een dyslexiedossier worden bijgehouden.

Contacten ouders

De leerkracht bespreekt de resultaten met de ouders. Problemen op het gebied van lezen en spelling worden besproken. Dyslexie wordt niet genoemd. Er wordt gesproken over lees- en spellingproblemen. Wanneer ouders zelf met vragen over dyslexie komen bespreekt de leerkracht de procedure met de ouders en geeft aan dat wij het kind nauwlettend in de gaten houden.

Op het moment dat wij een dyslexiewaarschuwing af willen geven wordt er door de leerkracht een afspraak gemaakt met de ouders voor een gesprek. Bij het gesprek zijn de leerkracht en de IB-er aanwezig. De IB-er leidt het gesprek. Tijdens het gesprek wordt de procedure van het afgeven van de dyslexiewaarschuwing besproken en de specifieke problemen van het kind. Daarnaast wordt er besproken hoe wij in de toekomst met de problemen van het kind omgaan. Ook wordt er aangegeven dat er de mogelijkheid bestaat, als de problemen zich voor blijven doen, om in groep 8 deel te nemen aan een dyslexieonderzoek.

Mogelijke begeleiding van (leeszwakke -) dyslectische kinderen.

Voor kinderen met een dyslexiewaarschuwing of dyslexieverklaring, maar ook voor alle kinderen met lees- en spellingproblemen nemen wij zo nodig de volgende maatregelen. Alle maatregelen die wij nemen worden bijgehouden op een dyslexiekaart. Deze dyslexiekaart gaat in het leerlingendossier mee naar de volgende groep.

Leesproblemen	maatregelen
<ul style="list-style-type: none"> • Informatie (zaakvakken, begrijpend lezen) te traag lezen, helemaal niet kunnen lezen. • Informatie: moeite met selecteren van hoofdzaken. • Informatie: veel details missen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pre-teaching (d.m.v. voorlezen/ lezen en nalezen, met leerkracht, ouder of medeleerling, bandje) van teksten voor begrijpend lezen en zaakvakken. • De leerkracht leest veel teksten voor in de klas (begrijpend lezen,zaakvakken) Deze vakken zijn niet bedoeld als een technische leesles. Dit geldt zeker voor kinderen met leesproblemen. • Leerlingen lezen teksten stil voor zichzelf en kunnen woorden opvragen bij buurman/vrouw. Laat ze met elkaar praten over wat ze niet begrijpen in de tekst. • Inzetten van hulpmiddelen zoals daisyspelers, Sprint of Kurzweil
<ul style="list-style-type: none"> • Vindt onvoorbereid hardop lezen vervelend, probeert dit te vermijden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dyslectische kinderen laten we nooit onvoorbereid hardop lezen. Alleen kleine (in overleg met de leerling gekozen) stukjes die intensief zijn voorbereid hardop laten voorlezen.
<ul style="list-style-type: none"> • Opdrachten en toetsen te traag lezen. • Opdrachten en toetsen: veel details missen. • Moeite met het lezen en beantwoorden van meerkeuzevragen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Meer tijd geven of het aantal opdrachten beperken. • Toetsen voorlezen. Lees vragen en antwoorden voor terwijl de leerling (voor zichzelf) meeleeft. • Geen taal- of leesonderdelen afnemen onder tijdsdruk (ook toetsen)
<ul style="list-style-type: none"> • Niet adequaat scoren op leestoetsen (DMT, AVI) 	<ul style="list-style-type: none"> • Doortoetsen welk niveau een leerling kan lezen zonder naar de tijd te kijken. (IB-er)

	<ul style="list-style-type: none"> • Speciale beoordeling op het rapport (dyslexiecijfer) zodat de inspanning tot uitdrukking wordt gebracht en niet het niveau. Dit wordt uiteraard wel apart vermeld d.m.v. een sterretje dat verwijst naar de verklaring onder aan het rapport. • Geen AVI niveaus noemen op het rapport.
<ul style="list-style-type: none"> • Heeft bij lezen last van een te kleine letter. 	<ul style="list-style-type: none"> • Opdrachten, tekst altijd getypt aanbieden. • Leesteksten/werkbladen zijn goed leesbaar en zo nodig daarom vergroot naar A3-formaat. Bij rekenen kan er gebruik gemaakt worden van schriften met grotere ruitjes. Tekst vergroten.

Schrijf- en spellingproblemen:	Maatregelen:
<ul style="list-style-type: none"> • Het niet adequaat scoren op een klassikaal dictee of op spellingtoetsen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanaf groep 5 de tekstverwerker leren gebruiken en hierbij de spellingscontrole toestaan bij opdrachten als opstel, brief, werkstuk e.d. • Woordpakketschrift meegeven naar huis. • Dagelijks oefenen op de computer in de vorm van pre-teaching (3 dagen voor de introductie van het nieuwe woordpakket, eventueel na schooltijd) • Vanaf groep 5 zo nodig reductie van de woordpakket-omvang. Dit in overleg met ouders en de IB-er. • Kijk het werk na met zo min mogelijk rode strepen. • Spellingfouten alleen in spellingswerk aangeven, niet in overhoringen van (zaak)vakken e.d. • Fouten niet rekenen als het gaat om woorden die in hetzelfde werk wel en niet goed geschreven staan. Tevens omkeringen, herhalingsfouten en fouten in lid- en voegwoorden. • Geef effectieve spellingregels.
<ul style="list-style-type: none"> • Het niet juist spellen tijdens andere vakken. 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen spellingfouten aangeven als het niet om spelling gaat. • Spelfouten alleen mee laten wegen in cijfers als spelling de opdracht is. Dus niet bij andere (zaak)vakken. • Spellingcontrole op de tekstverwerker of andere hulpmiddelen zoals woordenboek gebruiken.
<ul style="list-style-type: none"> • Zeer wisselende spellingprestaties, "soms een érg dyslectische dag". 	<ul style="list-style-type: none"> • Accepteren. Geen aandacht voor spellingfouten maar voor de inhoud van het werk.
<ul style="list-style-type: none"> • Moeite met foutloos overschrijven uit een boek of van het schoolbord, maar ook van een eigen geschreven verhaaltje. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niet over laten schrijven van het bord. Geef de opdracht of informatie op papier. Laat zo min mogelijk overschrijven. • Niet laten meeschrijven tijdens mondeling aangeboden leerstof. Aantekeningen later van een medeleerling kopiëren. • Laat ze verhaaltjes op de tekstverwerker met spellingcontrole schrijven. Niet

	opnieuw over laten schrijven.
<ul style="list-style-type: none"> Traag schrijven 	<ul style="list-style-type: none"> Geef standaard 25% meer tijd bij alle vakken. Bij verwerkingen van de leerstof bij taal en rekenen ongeveer 20% meer tijd geven. Geef dyslectische kinderen bij een proefwerk als eerste hun blaadje.
<ul style="list-style-type: none"> Moeite met het maken van aantekeningen (luisteren en opschrijven tegelijk lukt niet) 	<ul style="list-style-type: none"> Verstrek een kopie van de aantekeningen. Werkboeken en aantekeningen controleren omdat fout geschreven woorden vaak niet worden herkend.
<ul style="list-style-type: none"> Vermijdingsgedrag t.a.v. schrijven omwille van de spelling. 	<ul style="list-style-type: none"> Eventueel werken bij stellen met de 'underlining option'. (Bij het niet weten van de schrijfwijze, schrijft het kind het woord onderstreept op. Het wordt dan niet fout gerekend)
<ul style="list-style-type: none"> Startproblemen: Hoe begin ik met het schrijven van een stuk? Formuleringsproblemen bij het produceren van een tekst. Problemen met het aanbrengen van een structuur in de zinnen, de tekst die geschreven wordt. 	<ul style="list-style-type: none"> Extra hulp geven bij het schrijven van teksten, werk -stukken en stappen hierin aanleren hoe te hanteren. Leer aan eerst een opzet van de tekst te maken, met inleiding, een aantal kernen en een slot. Leer een schrijfstijl met korte zinnen aan. Vraag bij een werkstuk minder pagina's. Laat op de tekstverwerker werken. De eerste versie is een ruwe versie. (Het is makkelijker iemand te helpen als er iets op papier staat).

Functioneren in de klas:	Maatregelen:
<ul style="list-style-type: none"> Mondeling gegeven opdrachten niet verstaan of niet onthouden. Moeite met lange uitleg of instructie 	<ul style="list-style-type: none"> Leerling vooraan in de klas zetten. Toestaan dat leerling dingen vraagt aan buurman/vrouw. Vaker controleren of leerling opdracht heeft onthouden. Instructie kort houden. Leerstof zowel schriftelijk als mondeling aanbieden.
<ul style="list-style-type: none"> Moeite met onthouden van meerdere opdrachten tegelijk. 	<ul style="list-style-type: none"> Niet meerdere opdrachten tegelijk geven of de opdrachten op het bord schrijven. Uit het hoofd werken zo veel mogelijk beperken.
<ul style="list-style-type: none"> Problemen met opdrachten die snel gegeven worden. 	<ul style="list-style-type: none"> Leerling goed observeren om te zien of opdrachten begrepen zijn, en zo nodig helpen/herhalen waar nodig. Terugvragen/spiegelen of een leerling de (mondelling) opdracht heeft begrepen. Meer tijd nemen voor het geven van de opdrachten/instructies. Geen tempotoetsen afnemen. Bij o.a. topografie, jaartallen, woorden de hoeveelheid aanpassen. De tijd nemen om huiswerk op te geven, niet op de valreep van het naar huis gaan.
<ul style="list-style-type: none"> Concentratieverlies door achtergrondlawaai 	<ul style="list-style-type: none"> Voor rust en structuur in de klas zorgen. Leerling vooraan in de klas zetten.
<ul style="list-style-type: none"> Makkelijk de draad kwijtraken na gestoord 	<ul style="list-style-type: none"> Proberen de klas zo te organiseren dat

te zijn.	<ul style="list-style-type: none"> leerlingen niet te veel gestoord worden. Toestaan dat de leerling een rustige werkplek opzoekt. Als leerkracht zelf geen storende dingen tijdens het werken doen.
<ul style="list-style-type: none"> Problemen met het noteren van huiswerk. 	<ul style="list-style-type: none"> Huiswerk al eerder tijdens de les geven. Huiswerkoverzichten geven. Agenda controleren.

Frustraties en spanningen:	Maatregelen:
<ul style="list-style-type: none"> Interne toeschrijving van problemen: bijv. "ik ben dom", "Ik leer dat nooit", het hebben van minderwaardigheidsgevoelens. Externe toeschrijving van succes: "Ik heb mazzel gehad". Externe toeschrijving van problemen: bijv. het ligt aan de meester of juf. Externaliserend reageren: boos zijn, de clown uithangen. Sterk sociaal wenselijk reageren Compenseren in sociaal gedrag t.a.v. leeftijdsgenoten. Teruggetrokken reageren, stilletjes. 	<ul style="list-style-type: none"> Benadruk datgene waar een kind goed in is bijv. sport, muziek. Zoek de ingangen waarmee de motivatie van de leerling te verbeteren is (wat vindt hij/zij wel leuk aan dit vak) Voorkom persoonsgebonden toeschrijving van problemen (het is mijn schuld) Zorg dat de eisen die je stelt duidelijk zijn. Bespreek het werk na en leg de leerling uit waaraan falen te wijten is en hoe hij/zij zich beter kan voorbereiden.
<ul style="list-style-type: none"> Weinig erkenning voor dyslexie bij klasgenoten: plagen etc. 	<ul style="list-style-type: none"> Zorg dat het leerprobleem duidelijk en geaccepteerd is door klasgenoten door regelmatige groeps gesprekken hierover. Maak duidelijk welke maatregelen voor welke leerling gelden.
<ul style="list-style-type: none"> Moeite met gegeven dat heel hard werken vaak niet tot een goed cijfer leidt of verbetering van het leesniveau. 	<ul style="list-style-type: none"> Zorg voor succeservaringen bij onderdelen waarbij het kind wel kan scoren. Reken de probleemonderdelen niet te zwaar mee.
<ul style="list-style-type: none"> Veel tijd nodig voor huiswerk 	<ul style="list-style-type: none"> Huiswerkbegeleiding geven op school. Geef het huiswerk ruim van te voren op.

Andere problemen:	Maatregelen:
<ul style="list-style-type: none"> Automatiseren (bijv. tafels) 	<ul style="list-style-type: none"> Bij onvoldoende vooruitgang hulpmiddel laten gebruiken (tafelkaart, rekenmachine, spiekkaart spelling e.d.)
<ul style="list-style-type: none"> Memoriseren (topografie, feitenkennis) 	<ul style="list-style-type: none"> Gebruik de computer. Laat de leerstof hardop lezen. Gebruik van luisterboeken, boeken en lesmethoden op daispeler o.i.d. toestaan. Laat woorden opschrijven en bij Engels woordjes mondeling overhoren. Verzin ezelsbruggetjes
<ul style="list-style-type: none"> Vermoeidheid door extra inspanning die het niet geautomatiseerde lezen, schrijven en/of werken vergt. 	<ul style="list-style-type: none"> Hoeveelheid (huis)werk verkleinen. Vragen of ouder kan helpen teksten voor te lezen. Proberen de huiswerkmethode van de leerling te optimaliseren, waardoor er vrije tijd overblijft. Aansporen tot een actieve vrijetijdsbesteding.
<ul style="list-style-type: none"> Vermoeidheid door de extra 	<ul style="list-style-type: none"> Taak verdelen in deeltaken, goede

tijdsinspanning die nodig is om een taak tot een goed einde te brengen.	planning maken, niet te lang achter elkaar doorwerken zonder pauze.
---	---

Naast de aanpassingen en begeleiding in de klas wordt er, waar mogelijk, buiten de groep extra begeleiding gegeven.

Uitvallers worden door de leerkracht volgens de afgesproken procedure aangemeld bij de IB-er. De IB-er bespreekt de leerlingen in het interne zorgteam (IZT). De IZT bepaalt welke leerlingen in aanmerking komen voor RT (=extra begeleiding buiten de groep).

Wij streven er dan naar om betreffende kinderen van de groepen 3 en 4 minimaal twee keer per week RT te geven. Vanaf groep 5 wordt er één keer per week periodiek RT gegeven.

De IB-er kan de leerlingen ondersteunen door, waar nodig, gesprekjes te voeren en eventuele problemen en knelpunten met deze kinderen te bespreken. De IB-er ondersteunt de leerkrachten in de vorm van coaching op het gebied van dyslexie.

Met name vanaf groep 5 kan onze begeleiding op school niet toereikend zijn. Wij zullen de ouders dan ook adviseren extern hulp te zoeken. De IB-er heeft een adressenlijst met mogelijke behandelaars.

Hoofdstuk 7: Toets- en onderzoeksbeleid

Het diagnostisch proces bestaat uit drie componenten:

1. **Onderkennende diagnose:** Deze is gericht op het lezen en het spellen zelf.
2. **Verklarende diagnose:** Er wordt gekeken naar aspecten van het verder cognitief functioneren.
3. **Handelingsgerichte diagnose:** Deze is gericht op kindkenmerken en een kansrijke hulpverlening.

Wij kunnen, willen en mogen als school de diagnose dyslexie niet stellen. Dit moet door een deskundige orthopedagoog of een GZ psycholoog worden gedaan. In veel gevallen zullen wij als school MHR, de schoolbegeleidingsdienst, inschakelen.

Wanneer laten wij onderzoek doen?

- Algemeen: Op het moment dat wij handelingsverlegen raken, laten wij een verklarend onderzoek doen.
- In groep 3 bij onverklaarbare stagnatie van het leren lezen **én** met toenemende emotionele problemen.
- In groep 4-5 als wij handelingsverlegen zijn geraakt.
- In groep 6-7 alleen bij Sociaal-emotionele redenen.
- In groep 8 kunnen wij onderzoek laten doen door MHR met als doel het afgeven van een dyslexieverklaring voor het voortgezet onderwijs.

Wat te doen wanneer ouders onderzoek willen?

- Ouders kunnen altijd zelf (extern) onderzoek regelen maar dan op eigen kosten.
- Ouders kunnen hun kind laten onderzoeken via de vergoedingsregeling voor diagnostiek en behandeling dyslexie.
- Wij geven als school duidelijk aan dat een dyslexieverklaring niet tot een andere aanpak op school leidt.
- Wij willen als school de gegevens voor de onderkennende diagnose aanleveren.
- Wij zijn als school bereid tot overleg met de onderzoeker.
- Wij zullen als school de ouders adressen aanleveren van onderzoekers.

Dossiervorming

Van de kinderen met lees- en spellingproblemen wordt in het leerlingendossier op de dyslexiekaart alle aanpassingen bijgehouden die deze leerling betreffen. Er zijn ook

aftekenlijsten per groep gemaakt die een leerkracht kan gebruiken om aan te geven of de benodigde materialen en aanpassingen in het dossier opgenomen zijn.

- Het is niet de school die het dyslexieonderzoek aanvraagt. Dit doen de ouders. Ouders zijn in principe vrij in de keuze van de diagnosticus/behandelaar. Wel kan het zijn dat er in de zorgverzekering polisvoorwaarden hierover aangegeven zijn. Van belang voor ouders is om deze voorwaarden van hun zorgverzekering goed hierop na te kijken. School kan wel aanbevelingen doen van behandelaars waarmee goede ervaringen of samenwerkingsrelaties zijn.
- School levert het leerling-dossier aan bij de diagnosticus. Hierin staan de volgende zaken beschreven:
 - basisgegevens uit het leerlingvolgsysteem.
 - Een beschrijving van het lees- en spellingprobleem.
 - Signalering van lees- en spellingproblemen.
 - Omschrijving van de extra begeleiding (HandelingsPlan).
 - Resultaten van de extra begeleiding en beschrijving van de gebruikte toetsen.
 - Vaststelling van toenemende achterstand t.o.v. de normgroep.
 - Argumentatie voor het vermoeden van ernstige dyslexie, aantonen hierbij van didactische resistentie na geboden begeleiding van voldoende intensiteit en kwaliteit.
 - Indien bekend, vermelding en beschrijving van eventuele andere leerstoornissen.
 - Het dossier wordt getekend door de directeur namens het bevoegd gezag.
- De diagnostiek en behandeling dient plaats te vinden onder eindverantwoordelijkheid van een gekwalificeerd gedragswetenschapper. Dit is een gekwalificeerde Gezondheidszorgpsycholoog (Wet BIG), Kinder- en Jeugdpsycholoog (NIP) of Orthopedagoog-Generalist (NVO). Zij zijn in staat, conform een protocol, vast te stellen of er sprake is van ernstige, enkelvoudige dyslexie zoals bedoeld in de vergoedingsregeling.
- De vergoedingsregeling richt zich op de leerlingen die de meeste hinder ondervinden van hun problemen met het lezen en/of spellen bij het volgen van onderwijs.
- De term 'enkelvoudig' wordt betekend dat er bij de leerling naast dyslexie geen sprake is van een of meer andere (leer)stoornissen. Dit wordt ook wel 'co-morbiditeit' genoemd. Als er sprake is van ernstige dyslexie in combinatie met een andere GGZ-stoornis, bestaat er recht op vergoede hulp op grond van de algemene regels voor de GGZ-hulpverlening ion de basisverzekering. Als door de diagnosticus bij een leerling naast dyslexie ook de diagnose van, bijvoorbeeld, ADHD wordt gesteld, is er geen sprake van enkelvoudige dyslexie. In dat geval is er sprake van co-morbiditeit.
- Als uit de diagnostiek blijkt dat er geen sprake is van **ernstige**, enkelvoudige dyslexie, wordt wel de diagnostiek vergoed, maar niet de behandeling.

Informatie bovenstaande is te vinden op:

- www.masterplandyslexie.nl (informatie voor scholen en leerkrachten)
- www.steunpuntdyslexie.nl (informatie voor ouders)

Hoofdstuk 8: Wat wordt in een dyslexiedossier genoteerd?

Groep 1-2

- Overzicht score screening risicofactoren lezen.
- Handelingsplan met journaal van voorschotbehandeling.
- Probleemomschrijving taal- en spraakproblemen.
- Overzicht van periode waarin logopedie is gegeven.
- Handelingsplannen op dit gebied.
- Observaties rond de auditieve waarneming.

Groep 3

- Overzicht herfstsignalering en krokussignalering.
- Resultaat Cito DMT kaarten 1-2-3 aan het eind van het jaar toevoegen.
- Registratie van de PI-dictees.
- Handelingsplannen lezen en/of spelling.
- Sociaal emotionele registratie.

Groep 4

- Resultaat Cito DMT kaarten 1-2-3 aan het eind van het jaar toevoegen.
- Registratieformulier van de AVI leeskaarten.
- Cito Begrijpend lezen.
- Registratie van de PI-dictees.
- Handelingsplannen lezen en/of spelling.
- Sociaal emotionele registratie.

Groep 5 t/m 8

- Resultaat Cito DMT kaarten 1-2-3 aan het eind van het jaar toevoegen.
- Registratieformulier van de AVI leeskaarten.
- Cito Begrijpend lezen.
- Registratie van de PI-dictees.
- Handelingsplannen lezen en/of spelling.
- Sociaal emotionele registratie.

Hoofdstuk 9: Bijlagen

- **Groep 3 aftekenlijst.**
- **Groep 4 aftekenlijst.**
- **Groep 5-8 aftekenlijst.**
- **Dyslexiekaart van:**

Groep 3 Dyslexieprotocol

Aftekenlijst

Aan het eind van het schooljaar aftekenen of de gegevens in het dossier zitten.

Afvinkkolom:	Onderwerp:
	Toetsgegevens AVI leeskaarten
	Cito DMT 1-2-3, M3 en E3
	Toetsgegevens herfstsignalering
	Toetsgegevens wintersignalering
	Toetsgegevens lentesignalering
	Toetsgegevens eindsignalering
	Observatie technisch lezen
	Cito Begrijpend lezen E3
	Cito Spelling M3 en E3
	PI - dictee (IB-er)
	Stelopdracht
	Blad sociaal emotionele ontwikkeling
	Handelingsplannen

Groep 4 Dyslexieprotocol

Aftekenlijst

Aan het eind van het schooljaar aftekenen of de gegevens in het dossier zitten.

Afvinkkolom:	Onderwerp:
	Toetsgegevens AVI leeskaarten
	Cito DMT 1-2-3, M4 en E4
	Observatie technisch lezen
	Cito Begrijpend lezen M4 en E4
	Cito Spelling M4 en E4
	PI - dictee (IB-er)
	Stelopdracht
	Blad sociaal emotionele ontwikkeling
	Handelingsplannen

Groep 5 - 8 Dyslexieprotocol

Aftekenlijst

Aan het eind van het schooljaar aftekenen of de gegevens in het dossier zitten.

Afvinkkolom:	Onderwerp:
	Toetsgegevens AVI leeskaarten
	Cito DMT 1-2-3, M5 en E5
	Observatie technisch lezen
	Cito begrijpend lezen M5-8 en E5
	Cito Spelling M5-8 en E5-8
	PI - dictee (IB-er)
	Stelopdracht
	Blad sociaal emotionele ontwikkeling
	Handelingsplannen

Dyslexiekaart van :

Aanpassingen:

Vakgebied:	Benodigde aanpassingen op dit gebied of in het algemeen:	In groep: